

Gençlik ülkesinden uzakta

Douwe Draaisma, "Sıla Hasreti Fabrikası"nda belleğin ilerleyen yaşla birlikte nasıl çalıştığını psikoloji, felsefe, edebiyat ve nöroloji gibi alanlardan verdiği örneklerle açıklamaya çalışıyor.

lek zayıflarken kimi eski anılar kişinin önüne gelmeye başlar. Draaisma buna, yapmaya niyetlenen eylemleri akılda tutmada zorlanmaktan çok "belleğe alma sorunu" diyor. Bununla beraber dile vuran yaşlılık, bazı kelimeleri hatırlayamamaya neden oluyor; yazar, "dilimin ucunda" deyişinin, yaşlılıkta ağızdan daha sık çıktığını belirtiyor. Unutmak, sadece yapılacak işlerle ilgili değil, eşyaların isimlerini ve insanların adlarını hatırlayamama da söz konusu. Draaisma, bunun utanılacak bir durum olmadığını ve kişinin, bellek zayıflığını kabullendiğinde her şeyin kolaylaşacağını ifade ediyor.

Bellekte oluşan boşluklar, Draaisma'ya göre bireyi çağrışımlarla yol alma gibi bir "çözüm" e sürükler. Bu şekilde "şimşek gibi çakan" anılar ortaya çıkar. Platon'un, belleği balmumu tabletlere benzettiği günden beri insanın, farkında olarak veya olmayarak gösterdiği bir çaba bu.

Yazar, unutmaya karşı direnme olarak nitelenebilecek bir duruma ilişkin, Aristoteles'in Retorik'teki bir sözünü tam zamanında hatırlatıyor: "Yaşlılar umuttan çok anılarla yaşar çünkü onlara yaşamdan geri kalan şey uzun geçmişle karşılaştırıldığında çok azdır. Umut geleceğindir, anılarına geçmişin. Bu da onların gevezeliğinin nedenidir; boyuna geçmişten konuşurlar çünkü geçmiş anımsamak hoşlarına gider."

Uzun süren savaşlarda alınan her yarının sila hasretini tetiklemesine benzer şekilde, yaş ilerledikçe nostaljiye duyulan ihtiyaç artıyor gibi görülüyor. Draaisma, genellikle yapmaktan kaçınsa da pek çok araştırmayla ulaştığı sonuç bu. Eski anılar büyük oranda yaşlılığın panzehiri gibi algılanırsa da Draaisma, onların kişi için kendi kuyruğunu ısırıp yılan haline gelebileceği notunu da düşünüyor. Zaman, sila hasreti fabrikası kimliğiyle hemen herkesi birer göçmene dönüştürürken yazara göre hatıralar, kişiye artık gençliğinin ülkesinde yaşamadığını gösteriyor.

Draaisma, psikolog olması nedeniyle kitabında vaka analizlerine de yer vermiş. Öte yandan felsefeci kimliği, onu felsefe tarihindeki bellek söylemlerine doğru itiyor. Bu iki durumun ya da tavrın beraber yürümesi, okuru hem kuru anlatımlı teknik bir **Kitapla** yüzleşmekten koruyor hem de bellek üzerine fikir beyan etmiş filozoflarla ve onların erken psikoloji anlayışlarıyla buluşturuyor.

Sıla Hasreti Fabrikası, buralardan bakıldığında belleğe dair yazılan **Kitapları** aşan yapıyla dikkat çekiyor. Çünkü Draaisma sorular sorup bunları yanıtlamaya giriştiğinden fazla gidilmeyen bir yol seçerek psikoloji, felsefe, nöroloji ve tarihin kesiştiği sokaklara doğru yürüyor. Bu da onun okuma ve araştırmalarında olaya ne kadar geniş bir açıdan baktığını gösteriyor bize. ■

Sıla Hasreti Fabrikası/ Douwe Draaisma- Çeviren: Dürrin Tunç/ **Yapı Kredi Yayınları**/ 114 s.

ise henüz vakit varken hatırlananların yazıya, çizgiye ve görüntüye dönüştürülmesidir. Daha ilerisi ise yapay bellekler: Teyp, video, CD, bilgisayar bellekleri ve hologramlar... Draaisma bunlara doğal olanın işini hafifleten "yardımcı bellekler" diyor. Yıpranan doğal bellek unuttukça yapay olanlara işlerlik kazandırılıp kimi olay ve durumların silinmesi engelleniyor. Böylece onlar, belleğin metaforu haline geliyor. Sokrates'ten Platon'a, Aquinolu Thomas'tan günümüze dek pek çok filozofun kendi döneminde bellek metaforu yarattığını söyleyen yazar, bunların psikoloji ve edebiyata yansımaları da incelemiştir.

Draaisma, belleği hatırlama ve unutmamanın birbiriyle etkileşimi içinde ele alınca otobiyografik belleğin gün geçtikçe nasıl çalıştığını; zayıfladığını mı, yoksa farklı şekilde mi işlediğini sorma gereği duyuyor. Bu nedenle yeni kitabı Sıla Hasreti Fabrikası'nın alt başlığı "Bellek Yaşlılıkta Nasıl İşler?"

BİLGELİK YA DA ÇÖKÜŞ

Draaisma, yaşlanan belleğin, en eski ve en yeni anıları arasında kısa devreler oluştuğunu söylüyor. "Dün gibi" diye nitelediğimiz hatıralar, aslında bir hayli geride kalmışken tozlu raflarda durduğunu düşündüklerimiz ise sandığımızdan daha yakın olabiliyor.

Draaisma, bazı hatıraların hiçbir neden yokken aniden ortaya çıkabildiğini anımsatıyor. Başka bir deyişle kimi anılar, hatırlanmak için yaşlılığı bekliyor. Bu noktada yazarın, belleğin zayıfladığı yaşlarda güç kazandığını söylediği "hatırlama efekti"yle karşılaşıyoruz. O da bir hayat hikâyesine bağlı.

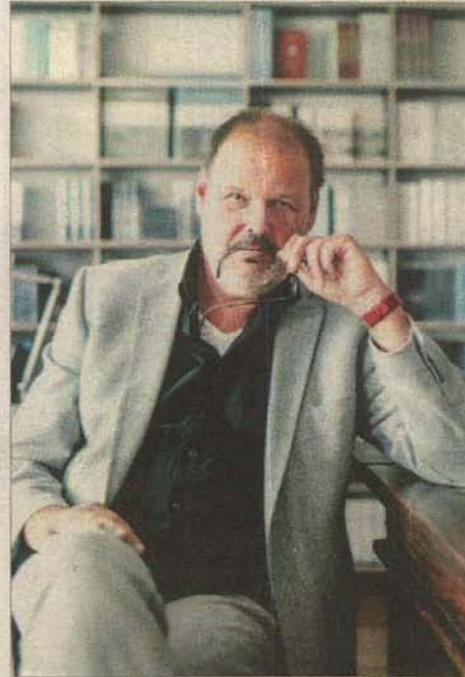
"Zamanla her şeyin geçtiği doğru değil" diyen Draaisma, ufak bir hatırlatma yapıyor: "Eski anıların geri dönüşü her seferinde hemen memnuniyetle kabul edilmez. Anımsamalar, yaşlılıkta

yoğun nostalji duygularını harekete geçirebilir."

Draaisma, kimsenin yüzüne söylenmesi bile ihtiyarlığın bir şekilde hissettirildiği, hiç değilse beden ve belleğin bunu kişiye duyumsattığı gerçeğini getirip önümüze koyuyor. Bilgelikle ve olgunlukla eşleştirilen yaşlılık, tam tersi biçimde algılanabilir: "Çöküş, hastalık ve bunaklık dönemi."

YAŞLILARIN GEVEZELİĞİ

Belli bir yaşa ulaştıktan sonra zihin sağlığı bozulanların, tükenmek üzere olan hayatı düşündüğü ve yavaş yavaş ölüme hazırlandığı söylenir. Unutkanlıklar baş gösterir, ani hatırlamalar kişiyi yoklar. Yazar, bireyin unutmaya karşı giriştiği amansız mücadelenin hayat boyu sürdüğünü ama yaşlılıkta daha sık kaybedildiği için bu çabanın arttığını dile getiriyor. Yaşlılıkta ileriye dönük bel-

Draaisma, bazı hatıraların hiçbir neden yokken aniden ortaya çıkabildiğini anımsatıyor. Başka bir deyişle kimi anılar, hatırlanmak için yaşlılığı bekliyor.

KAAN EGEMEN

Hatırlama ve unutmamanın merkezi konumundaki bellek üzerine **Kitaplar** yazar Douwe Draaisma, psikoloji ve felsefe uzmanı bir biliminsanı. Çalışmalarını daha çok otobiyografik bellekte yoğunlaştıran Draaisma, "belleğin kendi iradesi olduğu" vargısına uzun soluklu araştırmaları sonunda ulaşmış. Ne kadar çabalarsak çabalayalım, ipleri eline alan belleğimizin, kanı nereye isterse oraya oturan bir köpek gibi" olduğunu söylüyor.

GERÇEK VE YARDIMCI BELLEKLER

Belleğin evrelerini (ki burada "evrim" kelimesini hatırladıklarımız ve unuttuklarımız bağlamında dillendiriyor), gençlik-olgunluk-yaşlılık çizgisini izleyerek inceleyen Draaisma, otobiyografik belleğin bizimle büyüyen en yakın dostumuz olduğunu belirtiyor. Konuya girerken psikolojiye, onu yorumlarken felsefeye ve daha derine inmek istediğinde nörolojiye başvuruyor.

Yaşlandıkça zamanın hızla geçtiği, çeşitli deneylerle ölçülmesi zor ve uzun süreye yayılan bir fenomen. Draaisma'nın araştırma konularının başında bu geliyor. Anıların derinliği ve yaşla birlikte silinmeye başlaması (veya bize öyle görünmesi), yazarın zamanın akışıyla beraber ele aldığı bir durum.

Bellekle ilgili parantezler de açan Draaisma, bunlardan birinde onun metaforlarına eşilip Platon'dan günümüze bellek tartışmalarına değiniyor, hatta edebiyata da bulaşıyor. Hatırlamayı ve unutmamayı bazı noktalarda bir yetenek şeklinde algılayan yazar, bunun bir hayat gailisi haline getirilebildiğinden bahsederken hatırlamanın bazen bir zafere dönüştüğünü, unutmamanın da melankolik ruh haline denk geldiğini belirtiyor. Draaisma'ya göre ne kadar muhteşem ve büyük olursa olsun, bellekte saklananlar kişinin ölümüyle yitip gider. Arada yaşanan kaçaklar